

УДК 346.2

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.43>**Володимир Хоменко,**

канд. юрид. наук,

здобувач

Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Метою статті є дослідження взаємозв'язку діяльності фіктивних суб'єктів господарювання з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Наукова новизна полягає в поданні систематизованих даних про детермінанти злочинності у фіскальній сфері, що можуть бути використані в профілактичних цілях. Визначено, що Цивільне законодавство України, ґрунтуючись на принципі диспозитивності, надає підприємцям та іншим громадянам практично необмежені права на укладення договорів та вчинення будь-яких інших угод. Разом із тим свобода договору часто використовується для навмисного завдання майнової шкоди громадянам та юридичним особам, легалізації злочинних доходів, ухилення від сплати податків, а також для досягнення іншої незаконної мети. Фіктивні угоди становлять основу більшості кримінальних схем легалізації злочинних доходів за допомогою фіктивних фірм. Вони використовуються як разові акції для легалізації конкретної суми і в складних комбінаціях із залученням як прикриття банківських операцій та виробничих циклів великих підприємств для здійснення довготривалого та масштабного процесу легалізації. При цьому схеми із залученням фіктивних фірм, виведення операцій із легалізації в офшорні зони – всі ці прийоми слугують лише для прикриття чи підвищення ефективності доволі простої основи злочинного діяння – фіктивної угоди. Наголошено, що виявлення та припинення фіскальними органами України діяльності суб'єктів фіктивного господарювання та пов'язаних із ним злочинів відбувається під час проведення ревізій, документальних перевірок. З'ясовано, що організаторами конвертаційних центрів виступають, як правило, досвідчені фахівці у сфері економічних і фінансових відносин, які мають корумповані зв'язки зі службовими особами банківських установ, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також із керівниками злочинних об'єднань. Зроблено висновок, що виявлення злочинної діяльності фіктивних суб'єктів господарювання та запобігання такому явищу полягає в забезпеченні раціональної державної політики, що визначально спрямована на подолання діяльності фіктивних фірм, які є одним із ключових елементів механізму легалізації злочинних доходів.

Ключові слова: конвертаційні центри, ознаки незаконної конвертації грошових коштів, форми легалізації фінансових операцій, виведення коштів у «тіньовий» сектор економіки, легалізація коштів, одержаних злочинним шляхом, злочинні технології, виявлення фіктивних фірм, особливості створення та функціонування фіктивних фірм.

Постановка проблеми. З набранням чинності положень Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» [1] 25 вересня 2019 р. було виключено з КК України ст. 205 «Фіктивне підприємництво», а дії, пов'язані з діяльністю фіктивних суб'єктів господарювання, використовуються при легалізації злочинних доходів, незаконній конвертації грошових коштів та інших правопорушень у фіскальній сфері.

Діяльність фіктивних фірм є одним із ключових елементів механізму легалізації злочинних доходів [2, с. 28; 3, с. 54; 4, с. 12; 5, с. 273]. Особливість діяльності фіктивних суб'єктів господарювання полягає в тому, що

вони виконують роль містка між «світлом» і «тіню», реверсивно спрямовуючи рух товарно-грошових потоків із легальної до тіньової економіки та у зворотному напрямі, залежно від поточних потреб власників. Конвертаційні центри та фіктивні фірми, що діють під оболонкою легальних підприємницьких структур, нині залишаються поширеними інструментами для відмивання «брудних» грошей [6, с. 7].

Метою статті є дослідження взаємозв'язку діяльності фіктивних суб'єктів господарювання з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, місця і ролі фіктивних фірм у механізмі легалізації злочинних доходів.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна відповідальність за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, передбачена ст. 209 КК України. Під легалізацією злочинних доходів розуміють зумовлену об'єктивними та суб'єктивними факторами, взаємопов'язану із середовищем та в ньому відображену динамічну систему повторюваних дій суб'єкта (суб'єктів), що здійснює фінансові операції та інші угоди з грошовими коштами або майном із метою приховання безпосереднього зв'язку цих грошей чи іншого майна з попереднім злочином, маскування слідів цього злочину, створення в суспільстві хибної уяви про походження грошей чи майна для подальшого введення його в цивільний обіг [7].

Основоположним фактором, що характеризує фізичну діяльність особи з учинення злочину, є спосіб. Спосіб легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна – це зумовлена суб'єктивними властивостями особи злочинця, предметом легалізації, поставленими цілями та елементами обстановки, що об'єктивно склалась, система дій злочинця, що включає в себе попереднє відмивання (легалізацію) грошових коштів та іншого майна, одержаних завідомо злочинним шляхом, відокремлення злочинних доходів від джерела їх походження, інтеграцію їх в економіку, зрештою, спрямування на створення цивільно-правових підстав придбання права власності на ці грошові кошти та інше майно, тобто на надання правомірному вигляду володінню, користуванню та розпорядженню цим майном [7, с. 233].

Легалізація доходів практикується найчастіше організованими злочинними групами, що підвищує її латентність, оскільки такого роду групи мають злагоджено працюючий апарат нейтралізації соціального контролю, що забезпечує результативність вчинення кримінальних правопорушень [8, с. 105].

Організовані злочинні формування корисливо-господарського спрямування легалізують доходи та наддоходи, отримані в результаті злочинної діяльності, через використання спеціальних злочинних конвертаційних центрів, «лжебанків» шляхом здійснення фінансово-господарських операцій із використанням фіктивних фірм та переміщення «проконвертованих» грошових коштів за кордон за допомогою конвертаційних центрів [9, с. 217].

Серед основних способів легалізації грошових коштів та майна, отриманих злочинним шляхом, називають неконтрольоване введення в комерційний обіг грошових коштів (або майна) за допомогою легаль-

них господарських структур на території України, відкриття дочірніх підприємств закордонних фірм, створення підприємницької оболонки, бачення високої рентабельності для приховання здійснюваних операцій [10, с. 76–77; 11, с. 328].

У ч. 1 ст. 209 КК України наведено вичерпний перелік форм (зовнішніх проявів) легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Як форми легалізації, найбільш актуальні для цього дослідження, пропонується розглянути здійснення фінансової операції та укладення угоди.

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» окреслено, які саме доходи вважаються злочинними і легалізації не підлягають. Такими визнано будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості.

Згідно з методичними рекомендаціями ДПС України з організації виявлення фіктивних суб'єктів господарювання, незаконні фінансові операції поділяються на дві групи:

1) виведення коштів у «тіньовий» сектор економіки, а саме легалізація реально існуючим суб'єктом господарювання приходу товарно-матеріальних цінностей (далі – ТМЦ), робіт, послуг, отриманих фактично неофіційно за готівку; коригування ціни ТМЦ, фактично отриманих як за готівку (неофіційно), так і за безготівковий розрахунок (офіційно), з метою збільшення сукупних валових витрат реального суб'єкта господарювання і, як наслідок, зменшення об'єкта оподаткування тощо;

2) легалізація коштів, одержаних злочинним шляхом (документальне оформлення витрат ТМЦ, які фактично були реалізовані за готівку; здійснення коригування цін реально діючих суб'єктів господарювання, якщо ТМЦ їм реалізуються неофіційно за готівку за вищою ціною, водночас оформлення витрат відбувається на фіктивну фірму за ціною більш низькою з метою скорочення офіційно отриманого сукупного валового доходу і зменшення податкових зобов'язань).

Як кожне антисоціальне явище, відмивання коштів може бути подолане лише в межах раціональної державної політики, що спрямована на досягнення таких завдань: по-перше, встановлення дійсного походження майнових цінностей, здобутих у результаті вчинення різних злочинів;

по-друге, врахування міжнародного характеру злочинної діяльності щодо легалізації злочинних доходів; по-третє, удосконалення законодавства щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; по-четверте, формування в суспільній свідомості сталого несприйняття таких злочинних дій, як легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом; по-п'яте, чітке нормативне закріплення термінологічних понять, правил і процедур, що характеризують злочинні дії, пов'язані з легалізацією [12].

Дослідники зазначають, що специфіка утворення вітчизняних нелегальних капіталів полягає в тому, що їх основним джерелом є не наркобізнес чи торгівля зброєю, а ухилення від сплати податків [13, с. 11]. Водночас одним із найпоширеніших способів використання суб'єктів фіктивного господарювання є укладання від їх імені зовнішньоекономічних контрактів та здійснення відповідно до них експорту продукції, оплата за яку в Україну не надходить. З огляду на це вважається нераціональним виключення зі складу предикатного легалізації злочину – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Цивільне законодавство України, ґрунтуючись на принципі диспозитивності, надає підприємцям та іншим громадянам практично необмежені права на укладення договорів та вчинення будь-яких інших угод. Разом із тим свобода договору часто використовується для навмисного завдання майнової шкоди громадянам та юридичним особам, легалізації злочинних доходів, ухилення від сплати податків, а також для досягнення іншої незаконної мети.

Фіктивні угоди становлять основу більшості кримінальних схем легалізації злочинних доходів за допомогою фіктивних фірм. Вони використовуються як разові акції для легалізації конкретної суми і в складних комбінаціях із залученням як прикриття банківських операцій та виробничих циклів великих підприємств для здійснення довготривалого та масштабного процесу легалізації. При цьому схеми із залученням фіктивних фірм (як вітчизняних, так і закордонних), виведення операцій із легалізації в офшорні зони – всі ці прийоми слугують лише для прикриття чи підвищення ефективності (наприклад, для зниження податкової ставки під час легалізації) доволі простої основи злочинного діяння – фіктивної угоди.

Найбільш поширеними видами фіктивних угод, що використовуються під час легалізації злочинних доходів, є договори: купівлі-продажу (зокрема цінних паперів); контрактації; оренди; страхування; довірчого

управління; доручення; комісії; поруки; про виконання будівельно-монтажних, ремонтних, про надання аудиторських, юридичних, бухгалтерських, маркетингових, транспортних, брокерських та інших послуг [14, с. 190]. Названі угоди укладаються з наміром їх фактично не виконувати, а перевірити їх реальність виконання досить складно.

Ст. 234 ЦК України фіктивним визнається правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які зумовлюються цим правочином [15]. Аналіз судової практики, вивчення результатів діяльності правоохоронних органів демонструють, що договори, спрямовані на протиправне завдання шкоди третім особам або легалізацію злочинних доходів, мають особливості, що дають змогу виокремити їх. **Основними ознаками фіктивного договору є:**

– введення в оману (до чи в момент укладання угоди) іншого учасника чи третіх осіб щодо фактичних обставин угоди чи дійсних намірів учасника (учасників);

– укладання угоди завідомо неналежною особою (через фіктивні підприємства, підставну особу тощо);

– навмисне завідоме невиконання зобов'язань за договором;

– прикриття дійсних намірів учасника (учасників угоди) [16, с. 17].

Псевдопідприємницькі (фіктивні) угоди є потужним джерелом тінювих доходів і вкрай небезпечним інструментом тінізації суспільно-економічних відносин. Вони супроводжують переважну частину ухилень від оподаткування та інші злочини у фінансовій сфері – від привласнення шляхом «переведення» майна державних підприємств у комерційні структури до зловживання владою або службовим становищем та відмивання коштів злочинного походження [17, с. 4].

Ще один аспект вдосконалення державної політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, – створення умов для широкого суспільного несприйняття цього явища, громадське засудження та підтримка громадських рухів, що спрямовують діяльність на протидію легалізації «брудних грошей». Суттєвими перевагами діяльності громадських організацій є наявність інтелектуального потенціалу, розвиток міжнародних контактів та врахування позитивного міжнародного досвіду протидії легалізації, здійснення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів. Адже саме громадські організації мають змогу впливати на причини появи «брудних грошей» – асоціальну поведінку та рівень злочинності, врешті-решт, подолати сталий сте-

реотип позивного ставлення (сприйняття) легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом (зокрема, до корупції) [12].

Незаконна конвертація безготівкових грошових коштів – це злочинне переведення в готівку безготівкових грошових коштів, яке вчиняється організованими злочинними угрупованнями з метою ухилення від сплати податків або легалізації злочинних доходів шляхом створення та використання фіктивних підприємств і легальних фінансово-господарських інструментів ринкової економіки [18, с. 64]. Незаконна конвертація залишається досить прибутковим і розповсюдженим видом нелегального бізнесу для обслуговування як організованої злочинності, так і цілком легальних підприємств, службові особи яких у такий спосіб ухиляються від сплати податків [19, с. 5].

Аналітики Міжнародного валютного фонду стверджують, що загалом «відмивання» грошей у світі щорічно досягає 1,5 трлн дол. США. Українські експерти вважають, що обсяги «відмивання» грошей походженням з України становлять близько 5 млрд дол. США на рік. Левова частка утворення і легалізації злочинного капіталу в Україні здійснюється шляхом використання фіктивних підприємств та конвертаційних центрів [20, с. 175].

Спектр незаконних фінансових операцій конвертаційних центрів є досить широким і включає позабанківський незаконний обмін безготівкових коштів у готівкові, в тому числі й обмін безготівкової валюти України на готівкову іноземну валюту, а також придбання безготівкової іноземної валюти за безготівкову валюту України з подальшим її перерахуванням за кордон, як правило, за фіктивними зовнішньоекономічними контрактами тощо [21, с. 50–51].

Конвертаційні центри являють собою мережі зареєстрованих в установленому порядку підприємств, створених організованими злочинними угрупованнями не для заняття статутною підприємницькою діяльністю, а для здійснення тіньових фінансово-господарських операцій [3, с. 54].

Під час проведення незаконних фінансових операцій із «відмивання» «брудних» грошей фіктивні фірми використовуються таким чином. Спочатку грошові кошти вводяться шляхом прямого (формально законного) їх розміщення в банківських установах. З цією метою створюється мережа фіктивних фірм, на рахунки яких перераховуються «брудні» гроші. Для обґрунтування платежів надаються фіктивні угоди про придбання продукції, виконання робіт або надання послуг. Потім грошові кошти

під виглядом взаєморозрахунків по фіктивних договорах з іноземними партнерами, як правило, також фіктивними, переміщуються по кореспондентських рахунках із метою ускладнення або повної нейтралізації фінансового та іншого контролю над ними, приховання власника та джерела надходження і розміщення на незаконно відкритих за межами України валютних рахунках фізичних та юридичних осіб. Після цього легалізовані кошти повертаються їх власнику для використання.

Цей етап є найбільш характерним для усіх операцій із легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. Саме тут можна простежити весь механізм вчинення злочину, виявити конкретних осіб і довести їх причетність до злочинної діяльності. Після здійснення таких операцій протягом часу, встановленого для подання звітності в податкові органи, фіктивні фірми припиняють свою діяльність, а для подальшого їх здійснення створюються нові [4, с. 11].

Виявлення та припинення фіскальними органами України діяльності суб'єктів фіктивного господарювання та пов'язаних із ним злочинів відбувається під час проведення ревізій, документальних перевірок. Підстави, порядок, строки проведення документальних перевірок фіскальними органами визначені у ст. 19¹ «Функції контролюючих органів» Податкового кодексу на підставі Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» [22].

Іншим способом протидії діяльності суб'єктів фіктивного господарювання є одержання територіальними підрозділами ДПС України на основі письмового витребування від банків інформації щодо руху коштів на відповідних рахунках юридичних і фізичних осіб у порядку та в обсязі, встановленому Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Механізми конвертації постійно удосконалюються у відповідь на зміни в законодавстві, спрямовані на профілактику названого правопорушення. При цьому намітились стійкі тенденції до централізації цього виду бізнесу, стабілізації та уніфікації тарифів на конвертаційні послуги. Так звані «міняльні контори», розрізнені та мало керовані, проіснували в Україні досить нетривалий період часу в роки початкового накопичення капіталу на початку 90-х рр. минулого століття.

У більшості регіонів України сформувались стійкі організовані об'єднання, які, знаходячись у змові з працівниками банківських установ, а також зі злочинними зв'язками

у державах Балтії, в Росії, країнах далекого зарубіжжя, професійно займаються незаконною конвертацією грошових коштів.

Специфіка конвертаційної діяльності потребує, як правило, тісної взаємодії злочинних структур зі службовими особами банків. Організовані злочинні формування створюють при банківських установах конвертаційні центри, які неформально об'єднують в єдину злочинну мережу десятки фіктивних фірм. Тому до злочинної технології організації та діяльності конвертаційних центрів варто зарахувати наведене нижче.

Незаконна конвертація/реконвертація грошових коштів має організований характер, що підтверджується наявністю таких ознак: високо організованої, стабільної злочинної групи; готування та планування злочинів із дотриманням субординації; наявність корумпованих зв'язків; дотримання вимог конспірації [23, с. 101].

Фіктивні фірми стають невід'ємною частиною конвертаційних центрів – реально законспірованих і чітко структурованих особливо стійких злочинних угруповань, які існують при комерційному банку або в тісному співробітництві з ним із метою протиправного переведення безготівкових коштів у готівку і навпаки, в тому числі з ухиленням від оподаткування [24, с. 13–15].

Функціонування конвертаційних центрів має міжрегіональний характер, тобто фіктивні фірми реєструються в одній області, банківські рахунки відкриваються в іншій, накопичування грошових коштів (у тому числі шляхом незаконного одержання та нецільового використання банківського кредиту) відбувається ще в низці областей, а переказ – взагалі в іншому регіоні. Така «схема», з урахуванням нетривалого проміжку часу щодо проведення зазначених операцій, значно ускладнює організацію перевірок із боку контролюючих органів, своєчасне виявлення фіктивних фірм та розкриття скоєних за їх «допомогою» злочинів.

Так, наприклад, співробітниками УБОЗу МВС України в м. Києві у грудні 2000 р. була виявлена фіктивна фірма, зареєстрована за втраченим паспортом. Ця фірма була зареєстрована у м. Києві, її розрахунковий рахунок був відкритий в одному з банків м. Львова, а своєю «діяльністю» вона займалася майже на всій території України. Через розрахунковий рахунок цієї фірми щоденно проходило 5000 тис. грн. Співробітниками УБОЗу був виявлений факт переведення на цю фірму більш ніж 200 тис. грн бюджетних коштів, виділених на будівельні роботи. Внаслідок проведених заходів виявлено організаторів цього конвертаційного центру

та «оформлювачів» підроблених документів. Також були вилучені документи фінансово-господарської діяльності цього конвертаційного центру. Спочатку на основі отриманих матеріалів прокуратурою було порушено кримінальну справу за ознаками фіктивного підприємництва, а вже пізніше внаслідок проведеної спеціалістами контрольно-ревізійного управління м. Києва ревізії виявлено факти використання бюджетних коштів всупереч їх цільовому призначенню в особливо великих розмірах із боку розпорядників цих бюджетних коштів [25, с. 46].

Характерні особливості створення та функціонування фіктивних фірм, основною метою створення яких є незаконні конвертаційні операції, полягають у тому, що: а) державна реєстрація фірм здійснюється за підробленими або втраченими (викраденими) документами чи за документами підставних осіб; б) за своїми юридичними адресами вони ніколи не знаходились і зв'язку з ними не мають; в) офіційними керівниками фірм виступають підставні особи або перші особи фірм оформлюються за втраченими (викраденими) паспортами; г) бухгалтерський і податковий облік не ведеться, передбачена законодавством звітність до державних органів не надається; г) офіси фірм мають посилену охорону, до складу якої входять озброєні люди, зокрема одягнені в поліцейську форму. Підприємства регулярно передислоковуються, не сповіщаючи про це державні органи; д) середній термін функціонування фірм становить від кількох тижнів до кількох місяців, після чого фірми припиняють своє існування. Йдеться про існування неофіційних високоорганізованих об'єднань фіктивних фірм по типу корпорацій, в яких запроваджується чітке централізоване управління зі створення, діяльності і припинення кожного з учасників. Кожна фіктивна фірма може мати відокремлені структурні підрозділи в різних частинах не тільки міста, але й регіону; є) значні обсяги фінансових операцій на банківських рахунках, інтенсивність яких зростає ближче до кінця тижня; ж) фіктивні договори, кошториси, накладні та акти передаються клієнтам у недооформленому вигляді, але за наявності на них відбитків печаток та підписів формальних керівників фіктивних фірм [26, с. 72].

Так, працівниками підрозділу контрольно-розвідувального захисту економіки столичного управління СБУ та податкової міліції було викрито підпільний конвертаційний центр, який розташовувався у приміщенні одного зі столичних оздоровчих центрів (у сауні). Основний контингент клієнтів «конверташки» обслуговувався в розкішній

двоповерховій будівлі у Шевченківському районі м. Києва. Там під дахом оздоровчого комплексу діяли не лише сауни, масажний кабінет, басейн, більярдна зала та ресторани. І вдень, і вночі за допомогою потужних комп'ютерів функціонери центру відстежували рух коштів по банківських рахунках, купували валюту на міжбанківських торгах, здійснювали фінансові операції в Україні та за її межами. Оперативні групи одночасно завітали не тільки до головного офісу, але й до філій нелегальної структури, що знаходилися в Печерському та Шевченківському районах м. Києва. З тіньового обігу вилучено кілька мільйонів гривень, які знаходилися у трьох банках на рахунках фіктивних фірм. Готівкою у процесі обшуків вилучено близько 90 тис. дол. США. Окрім того, до рук слідчих потрапили печатки неіснуючих комерційних підприємств, незаповнені бланки платіжних доручень, незаповнені чекові книжки та інші атрибути конвертаційної діяльності, за допомогою яких ділки прокручували кошти, приховуючи гроші від оподаткування, а також книга обліку постійних клієнтів. За нею було встановлено, що послугами фінансово-оздоровчого комплексу користувалися керівники відомих комерційних структур зі сфери торгівлі, промисловості, будівництва. Загалом таких «гаманців» у Києві нараховувалось понад 500 [25, с. 48].

Виділяють ознаки незаконної конвертації грошових коштів, що вчиняється організованими злочинними групами.

1. Внутрішні (суб'єктивні) ознаки:

а) необхідність отримання готівкових коштів без оподаткування (основна мета такої злочинної діяльності);

б) необхідність легалізації («відмивання») доходів, здобутих злочинним шляхом (додаткова мета).

Тобто основна мета незаконної конвертації грошових коштів – отримання готівки без оподаткування та додаткова – легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом.

2. До зовнішніх ознак варто зарахувати:

а) існування «замовника» і «виконавця» незаконного переведення в готівку безготівкових коштів;

б) створення та функціонування фіктивної фірми;

в) відкриття рахунків (поточних, валютних тощо) в установах комерційних українських та іноземних банків;

г) розрахункові стосунки «замовника» конвертації та різних комерційних банків, які реалізуються через фіктивні фірми, так звану «буферну зону», або без неї [18, с. 37–38].

Так, викритий у м. Києві підпільний конвертаційний центр діяв під виглядом

товариств з обмеженою відповідальністю «Алмекс», «Солекс», «Торгмет» і «Рубін». За допомогою двох банків та 16 фіктивних фірм організатори підпільного бізнесу щоденно перераховували «у тінь» понад 500 тис. грн. В організаторів конвертаційного центру вилучено 40 тис. грн., 30 тис. доларів США, апарат модемного зв'язку «клієнт-банк», журнали обліку клієнтів із відомостями про дати і суми перерахованих на власні рахунки грошей, статистичні документи і печатки фіктивних фірм. До складу конвертаційного центру, викритого в Дніпропетровській області, входило 11 фіктивних фірм. За період його існування було проконвертовано понад 120 млн грн. Під час обшуків і офісах та за місцем проживання підозрюваних було виявлено та вилучено 150 печаток фіктивних підприємств, 11 комплектів оргтехніки, ноутбук, модем, цінні папери, а також готівку в сумі 81 тис. грн та 3 тис. дол. США. Було також накладено арешт на банківські рахунки фіктивних фірм із залишком коштів у сумі 740 тис. грн і 16 тис. дол. США [25, с. 50].

Організаторами конвертаційних центрів виступають, як правило, досвідчені фахівці у сфері економічних і фінансових відносин, які мають корумповані зв'язки зі службовими особами банківських установ, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також із керівниками злочинних об'єднань.

Оперативне управління діяльністю конвертаційного центру забезпечує «диспетчер», який виконує функції адміністратора, здійснює безпосереднє управління діяльністю учасників злочинної групи, контролює надходження грошових коштів на рахунки фіктивних і «транзитних» фірм, дає «дилерам» розпорядження про своєчасну передачу готівки і документів «клієнтам». Мережа «дилерів», розташованих у різних регіонах, здійснює пошук і залучення до злочинного бізнесу нових «клієнтів».

Член злочинного угруповання, якого прийнято називати «юристом», забезпечує державну реєстрацію суб'єктів фіктивного господарювання та відкриття для них банківських рахунків, через які, власне, і здійснюється незаконна конвертація, або ж організує та здійснює необхідні процедури з придбання існуючих підприємств [27, с. 20–21].

Члени груп добре проінформовані про форми і методи роботи правоохоронних органів, оскільки до складу групи часто залучаються колишні працівники цих органів. Протиправна діяльність здійснюється вузьким колом осіб із дотриманням жорстких умов конспірації, тому всебічне викриття і припинення злочинної діяльності таких угруповань потребує проведення глибо-

кої оперативної розробки з використанням усього арсеналу оперативних, оперативно-технічних методів, негласних слідчих (розшукових) дій та інших прийомів і засобів.

Таким чином, конвертаційний центр можна визначити як організоване злочинне формування (злочинну структуру) з чітким розмежуванням функцій, яке складається з керівників (організаторів), диспетчерів-координаторів, допоміжного персоналу (дилерів (посередників), юристів, програмістів, охоронців), низки «транзитних» і фіктивних фірм, а також мережі постійних «клієнтів».

Висновки.

Виявлення та припинення фіскальними органами України злочинної діяльності фіктивних суб'єктів господарювання та конвертаційних центрів відбувається в межах державної політики протидії злочинам у фінансовій сфері. Відповідно, наявність великої кількості правових інструментів у досить вузькій сфері свідчить про зарегульованість питання, відсутність регулювання публічно-управлінського впливу на проблему протидії легалізації незаконних доходів. Складниками публічно-управлінської діяльності у сфері запобігання та боротьби з відмиванням грошей за допомогою фіктивних суб'єктів господарювання та конвертаційних центрів в Україні мають бути:

1) законодавче визначення понять «незаконні доходи», «злочинні доходи», «легалізація (відмивання) доходів, одержаних незаконним шляхом»; включення їх також до підзаконних та нормативних актів, що регламентують діяльність уповноважених органів;

2) використання під час розробки законодавчих основ протидії легалізації незаконних доходів в Україні визнаних на міжнародному рівні норм і процедур їх пошуку, виявлення та конфіскації;

3) запровадження практики міжвідомчої розробки пропозицій щодо вдосконалення чи зміни законодавчих або нормативних актів, які забезпечують боротьбу з відмиванням «брудних» грошей;

4) боротьба з корупцією та організованою злочинністю в органах управління фінансово-банківською системою та недержавних кредитно-фінансових структурах;

5) взаємодія та координація зусиль правоохоронних і контролюючих органів у протидії відмиванню коштів, одержаних незаконним шляхом; контроль за дотриманням зобов'язань, передбачених угодами про таку взаємодію; створення багатофункціонального органу, який поєднав би досвід роботи кількох відомств, був здатний вирішити завдання, що виникають, у разі потреби вжити ефективних

заходів із боротьби з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес : Закон України від 18.09.2019 р. № 101-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20>.

2. Андрушко П. Фіктивне підприємництво: проблеми кваліфікації та вдосконалення відповідальності. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1998. № 11. С. 27–32.

3. Волобуев А.Ф. Фиктивное предпринимательство как способ сокрытия тяжких экономических преступлений. *Российская юстиция*. 2001. № 6. С. 54–55.

4. Зеленецький В.С., Файер Д.А. Економіко-правова характеристика процесів тінізації і криміналізації кредитно-фінансової і банківської системи України. *Весы Фемиды*. 2000. № 3 (15). С. 7–20.

5. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : «Консум», 1999. 480 с.

6. «Грязные» деньги в «конвертах». *Власть и политика*. 2002. № 40. С. 7.

7. Курс криминалистики : учебник. В 3 т. Т. III. Криминалистическая методика: Методика расследования преступлений в сфере экономики, взяточничества и компьютерных преступлений / под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. Санкт-Петербург : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 573 с.

8. Кашпур Л.М. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 103–106.

9. Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : монография. Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 412 с.

10. Шепітько В.Ю. Легалізація грошових коштів, отриманих незаконним шляхом: криміналістичний аспект. *Злочини у сфері кредитно-фінансової та банківської діяльності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2000. С. 75–78.

11. Шепітько В.Ю. Криминалістика: Курс лекцій. Харьков : Одиссей, 2003. 352 с.

12. Баштанник В.В., Терханов Ф.І. Удосконалення державного управління у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Публічне адміністрування: теорія та практика*: електрон. зб. наук. праць. 2011. Вип. 2 (6). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11bvvozs.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11bvvozs.pdf) (дата звернення: 11.10.2019).

13. Борьба с отмыванием грязных денег в Украине возложена на налоговую службу. *Вестник налоговой службы Украины*. 2001. № 6. С. 11–15.

14. Николайчук И.А. Сокрытие преступлений как форма противодействия расследованию / под

ред. Р.С. Белкина. Москва : Мегатрон XXI, 2000. 233 с.

15. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 04.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.07.2020).

16. Котин В. Фиктивные сделки в предпринимательской деятельности. *Законность*. 1996. № 10. С. 15–22.

17. Попович В. Кримінологічний аналіз способів ухилення від оподаткування як джерел тінізації суспільно-економічних відносин. *Економіка, фінанси, право*. 2002. № 3. С. 3–5.

18. Берзін П.С. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконну конвертацію грошей, що вчиняється організованими злочинними групами. *Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні*. Вип. 6. Харків : Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2003. С. 27–69.

19. Операція «Конверт». *Урядовий кур'єр*. 2002. № 177. С. 5.

20. Волобуєв А.Ф. Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності. *Вісник АПрН України*. № 1 (24). С. 175–181.

21. Губанова І.В. Недоліки, які виникають в актах податкової служби при перевірках господарської діяльності підприємств, що мали відносини з фіктивними фірмами. *Проблеми питання судово-економічної експертизи*. Матеріали науково-практичного семінару. Науково-практичне

видання. Дніпропетровськ : вид-во ІМА-прес, 2001. С. 50–53.

22. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні : Закон України від 05.07.2012 р. № 5083-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5083-17>.

23. Хахулін В.В., Грицаєнко А.І. Участь банківських установ у тіньовому грошовому обігу (дефекти правового регулювання). *Злочини у сфері кредитно-фінансової та банківської діяльності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2000. С. 98–101.

24. Гутнік А.Є. Запобігання податковою міліцією ухилення від сплати податків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 24 с.

25. Тактика і методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів» : мет. рек. / С.С. Чернявський, А.А. Вознюк, А.А. Патик та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 84 с.

26. Соловьев И. О типологии налоговых преступников. *Российская юстиция*. 2001. № 8. С. 70–72.

27. Лысенко В.В. Характеристика преступной деятельности лиц, уклоняющихся от уплаты налогов. *Збірник наук. праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським університетом у Вашингтоні*. Вип. 4. Харків : Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським університетом у Вашингтоні. 2002. С. 20–45.

Volodymyr Khomenko. Peculiarities of detection of criminal activity of fictitious business entities

The purpose of the article is to study the relationship between the activities of fictitious businesses with the legalization of proceeds from crime. The scientific novelty is the presentation of systematic data on the determinants of crime in the fiscal sphere, which can be used for preventive purposes. It is determined that the Civil Legislation of Ukraine, based on the principle of dispositiveness, gives entrepreneurs and other citizens virtually unlimited rights to enter into contracts and enter into any other agreements. However, the freedom of contract is often used to intentionally cause property damage to citizens and legal entities, legalization of criminal proceeds, tax evasion, as well as to achieve other illegal purposes. Fictitious agreements form the basis of most criminal schemes to legalize criminal proceeds with the help of fictitious firms. They are used both as one-time shares to legalize a specific amount, and in complex combinations with the involvement as a cover for banking operations and production cycles of large enterprises to carry out a long and large-scale legalization process. At the same time, schemes involving fictitious firms, bringing legalization operations to offshore zones all these techniques serve only to cover up or increase the effectiveness of a fairly simple basis for a criminal act - a fictitious agreement. It is emphasized that the detection and termination of the activities of fictitious economic entities and related crimes by the fiscal authorities of Ukraine occurs during audits and documentary inspections. It turned out that the organizers of the conversion centers are usually experienced professionals in the field of economic and financial relations, who have corrupt connections with officials of banking institutions, public authorities and local governments, as well as with the leaders of criminal associations. It is concluded that the detection of criminal activity of fictitious economic entities and prevention of such a phenomenon is to ensure a rational government policy, which is definitely aimed at overcoming the activities of fictitious firms, which are one of the key elements of the mechanism of money laundering.

Key words: conversion centers, signs of illegal money conversion, forms of legalization of financial transactions, withdrawal of funds to the “shadow” sector of the economy, legalization of funds obtained by criminal means, criminal technologies, identification of fictitious firms, features of creation and functioning of fictitious firms.